

Sissejuhatus

Käesolev kogumik käsitleb Eesti traditsioonilise elektroonilise meedia – hõlmamata jääb internet – nüüdisprobleeme ja on katseks anda pilt ajakirjanduses 1990ndatel aastatel toimunud muutuste tähendusest ning nende tulemusel kujunenud uuest olukorrast.

Kõigepealt on väga kiiresti kasvanud meediatakanalite hulk: kui 1980ndatel oli Eestis ainult üks oma telekanal ja üks raadiojaam kolme programmiga, siis nüüd edastab meil teleprogramme neli jaama, raadiojaamade arv küünib aga üle 30. Oluliseks teguriks on avatus nn maailmameediale satelliitkanalite ning interneti kaudu. Kui televaatamisele kuluv aeg inimese kohta oli 1980ndatel keskmiselt 2 tundi päevas, siis praegu on see vähemalt 4 tundi; raadiot kuulatakse päevas keskmiselt 3 tundi (BMF Gallup Media). Seega veedetakse elektroonilise meedia seltsis keskmiselt vähemalt 7 tundi päevas; raadiote ja televisioonile kulutatav ajahulk on samas suurusjärgus tööle (õppimisele) ja unele kuluva ajaga.

Kui 1980ndatel aastatel oli Eesti ringhäälingus reklaami minimaalselt, siis nüüd on reklaam saadete tootmise oluliseks, sageli peamiseks majanduslikuks aluseks, võitlus reklaamituru pärast on muutunud üheks tähtsamaks ringhäälingumaastikku kujundavaks ja iseloomustavaks jooneks.

1980ndatel võis tele- ja eriti raadiosaated jaotada pealiiniks (mainstream) ja kõrvalliiniks (off-stream) peamiselt saadete sisu poliitiseerituse ja ideologiseerituse alusel (pealiin tähendas eelkõige ideoloogiakontrollide tihedamat tööd saadete kallal), käesoleval ajal aga võib pealiini-saadeteks nimetada neid, mis lähevad eetrisse tippaegadel ning on orienteeritud maksimaalsele vaatajaskonnale-kuulajaskonnale.

Oluline märk on veel seegi, et kui 1980ndatel käis nii raadios kui teles ideoloogivõitlus ingliskeelse kerge muusika hulga ja kvaliteedi ümber, siis nüüd on juba tõsimeelselt asunud arutlema Klassikaraadio litigse elitaarsuse ja otstarbekuse üle.

Muutused on toonud meile mentaalsele väljale uusi ideoloogilaid ja müüte, seadnud meile ette uut tüüpi mõistekasutust, uut laadi tegutsemist ja hulgaliselt uusi probleeme. Seda kõike on vaja analüüsida. Nii tuleks määratleda, mida tähendab mitmekülgsus tänase programmide paljususe tingimustes – kas eelkõige sisulist mitmekülgsusust või üksnes teatud programmituüpi-

de ja saatemallide reprodutseerimist. Selgitamist vajab meediatekstide väärtusorientatsiooniline põhi. Keskseks arutelu-temaks on tõusnud avalik-õigusliku ringhäälingu mõiste ning avaliku teenuse osutamise praktika.

Avalik-õigusliku ringhäälingu idee, mille 1920ndatel sõnastas BBC esimene juht John Reith, oli iseenesest lihtne – avalikõiguslik ringhääling peab olema sõltumatu igasugustest poliitilistest huvidest, eriti partide mõjust, ning selle organisatsioon peab olema sõltumatu majanduslikest huvidest. Neid printsiipe järgides on Euroopas üles ehitatud stabiilne demokraatlik avalik-õiguslik meediasüsteem. Selle sisuline legitimsus ning autonoomsus väljenduvad avalik-õiguslike kanalite usaldatavuses; neid iseloomustavad tõsiseltvõetavus ja perspektiiv nägemine.

Ka Eestis vajab avalik-õiguslik meedia eeskätt kindlat rahastamiskorda ja stabiilset keskkonda, selle kõrval aga samuti kontseptuaalseid diskussioone ja regulaarset analüüsi.

Erakanalite väga kiire areng ja nü Eesti Televisiooni kui Eesti Raadio taandumine domineervalt positsioonilt eestlaste tele- ja raadiojälgimises on tekitanud kütmuse, milleks on avalik-õiguslikku ringhäälingut üldse vaja ja kas avalikku teenust ei saaks osutada ka erakanalid ja teha seda efektiivsemalt või vähemasti odavamalt? Selliste küsimuste tekkimist on toetanud Eesti Televisiooni ja Eesti Raadio pidevad majandusraskused, mis viimastel aastatel on eriti Eesti Televisiooni puhul jõudnud sügava majandusliku ja organisatsioonilise krüüsini.

Avalik-õigusliku ringhäälingu olukorra ja perspektiivide mõistmine eeldab kogu ringhäälingumaastiku põhjalikku ja järjekindlat analüüsi. Käesolev kogumik, mille autoriteks on 29 Tartu Ülikooli ja Concordia ülikooli üliõpilast ja 4 õppejõudu, on üheks sammuks selles suunas.

Kogumik on alguse saanud ülikoolide ajakirjanduse ja meedia osakondades tehtavast õppe- ja uurimistööst. Oluliseks tõukejõuks oli seejuures osalemine rahvusvahelises projektis Euroreporter '99 ning Kultuuriministeeriumi huvi avalik-õigusliku ringhäälingu ja üldisemalt avaliku teenuse analüüsi vastu, mis viis raadio- ja teleprogrammide võrdlevale uurimisele ja vastava aruande koostamisele Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilaste poolt kevadel 2000.

Kogumiku teemaatika on aga tunduvalt laiem kui üksnes programmide võrdlev analüüs, mis peab selgitama, mil määral

erinevad kanalid osutavad avalikku teenust (kokkuvõtted sellest moodustavad kogumiku II osa). Lisaks sellele käsitletakse kogumiku I osas avalik-õigusliku ringhäälingu mõistet, tegutsemispõhimõtteid ja arengutendentse. III ja IV osa esitavad saateanalüüse, kusjuures III osa keskendub uudistele. Mahult väiksemad V ja VI osa käsitlevad ringhäälingu töökorraldust ja auditooriumi.

Kogumiku eesmärgiks on esiteks, anda mõningane sissevaade tänastesse ringhäälinguprogrammidesse ja saadettesse, keskendudes avalik-õiguslike ja erakanalite võrdlemisele, avaliku teenuse iseloomu ja kvaliteedi selgitamisele. Teiseks, edendada avalikku argumenteeritud arutelu Eesti meedia olukorra ja arengusuundade üle. Lootuses, et sellele kogumikule järgnevad teised, püüame käesoleva raamatuga taas elustada sarja "Fakt. Sõna. Pilt." Selles Tartu Ülikooli eesti keele osakonna ja hiljem žurnalistika osakonna poolt väljaantud sarjas ilmus aastatel 1964-1989 kaksteist vihikut uurimusi, mis käsitlesid eesti ajakirjanduse ajalugu ja tänapäeva ning põhinesid enamasti ülikooli lõputöödel.

Kogumiku tegijad tänavad Kultuuriministeeriumi, kelle huvi ja toetus muutis käesoleva kogumiku ilmumise reaalseks.

Maarja Lõhmus, Peeter Vihalemm

Tartu, detsember 2000